

FANTASTICUL POPULAR ÎN NUVELA VII DE N.V. GOGOL

Antoaneta OLTEANU

The paper discusses the elements of folk imagery in Gogol's novel *Vij*. It's a common fact the huge influence of Ukrainian and Russian folklore in Gogol's masterpieces and we tried to find out the folk roots of some motifs used by the Russian writer: demons, witches, vampires and so on, as one can read mainly in the novel above.

Key words: Ukrainian Folklore, Russian Folklore, Gogol, novel *Vij*, demonic elements

Într-un moment jubiliar, aş dori să încep acest studiu prin apelul la câteva date statistice publicate ziarul „Izvestia” din 29 octombrie 2009. Nikolai Gogol este cel mai cunoscut dintre clasicii ruşi, după cum afirmă un sondaj de opinie efectuat în Rusia în luna martie a acestui an. Cea mai mare parte a ruşilor amintesc, dintre creaţiile lui, *Suflete moarte* (70%), *Revizorul* (63%) şi mai apoi *Taras Bulba* (52%). Pe locul al doilea, după Gogol, se află A.S. Puşkin (nominalizat pentru *Călăreţul de aramă*, 59%), după care se situează M.I. Lermontov, cu *Un eroul al timpului nostru* (54%). Interesant este şi faptul că lui Gogol i se atribuie şi alte opere clasice: el este indicat ca autor al *Poltavei* (70%! doar 21% dintre repondenţi numindu-l corect pe Puşkin) sau al *Demonului* (66%, în timp ce numai 27% ştiu că autorul poemului este Lermontov). În ceea ce priveşte frecvenţa cu care oamenii îi recitesc creaţia, el se află pe locul trei în acest sondaj, cu un procent de 9%, după Puşkin (14%) şi Lev Tolstoi (11%; pe locurile următoare, la o distanţă destul de mare, se află Lermontov – 7%, Dostoievski – 6%, Cehov – 5%, Bulgakov – 3%, Esenin şi Turgheniev, câte 2%). Cea mai îndrăgită creaţie a lui Gogol este *Serile din cătunul de lângă Dikanka* (23%), după care urmează *Vii* (20%), *Suflete moarte* (19%), *Revizorul* (18%), *Taras Bulba* (16%), *Mantaua* (11%), *Nasul* şi *Căsătoria* (câte 10%).

Nu întâmplător am preferat şi noi să ne oprim la cele mai populare creaţii ale lui Gogol, cu atât mai mult cu cât sînt cele mai mult legate de cultura populară (cu deosebire ucraineană). Am analizat într-o lucrare precedentă¹ toate motivele mitologice întîlnite în creaţia lui Gogol. Ne vom opri în cele ce urmează la nuvela *Vii*, una dintre cele mai bine realizate din perspectiva analizei psihologice şi a veridicităţii culturale, al cărei înalt grad de realism a şi fost apreciat de scriitori.

¹ *Şcoala de solomonie. Divinaţie şi vrăjitorie în context comparat*, Ed. Paideia, Bucureşti, 1999.

Se știe foarte bine că, încă din copilărie, scriitorul a pătruns profund în cultura populară, fiind crescut oarecum în atmosfera de mister, mistic-ocultă, întreținută chiar de părinți. Criticul K. Mociulski subliniază impactul profund pe care l-au avut asupra tânărului Gogol mai multe narațiuni cu caracter mistic considerate a fi fabulate în urma unor experiențe de familie: povestirea mamei despre Judecata de Apoi, cu descrierea chinurilor veșnice prin care trec păcătoșii; povestirile bunicii din partea tatălui, Tatiana Semionovna, despre scara care urcă la cer, despre „chemările” de dincolo pe care le auzea ș.a.m.d.¹ Majoritatea exegeților lui Gogol a subliniat contradicții profunde ce se resimt în opera scriitorului, „latura luminoasă și latura întunecată”, care au într-adevăr profunde rădăcini în viața acestuia și care mai ales i-au intrigat pe cititori și critici. Apelând la cuvintele lui Mociulski, care se constituie într-o sinteză a acestor interogații, toată lumea recunoaște că „nu avem un Gogol unitar; ar trebui recunoscută în sfârșit natura lui contradictorie, abandonându-se orice încercare a unei sinteze conciliante”².

Latura sumbră a sufletului uman, marcat de necredință când este pus în fața unor tendanții demonice cu valoare inițiatică a fost cea care i-a interesat de cele mai multe ori pe cititori. Și pe spectatori, putem spune, pentru că aceste creații care ne interesează (ca, de altfel, și altele, la fel de populare, ale lui Gogol) au fost ecranizate de-a lungul timpului: *Serile din cătunul de lângă Dikanka* a fost ecranizat în 1961, iar *Vii* în 1967. În anul 2006 a fost realizată o nouă ecranizare a ultimului film, pelicula avînd titlul de *Vedima*, iar, în 2009, una cu titlul original, *Vii. Spiritul răului*, care presupune și o continuare, *Vii. Întoarcerea*, a cărei premieră se anunță pentru februarie 2010. Interesant este că acțiunea acestuia din urmă începe în Transilvania, de demonismul specific Ucrainei legîndu-se și mitul lui Dracula!

Popularitatea nuvelei *Vii* cu deosebire a fost dată și de tensiunea puternică produsă de text, fiind considerată (ca, de altfel, și ecranizarea corespunzătoare), prima manifestare a speciei *horror* în cultura rusă. Ecranizarea inițială, în regia lui K. Eršov și G. Kropaciov, a avut la bază scenariul lui A. Ptuško, celebru prin transpunerea cinematografică a basmelor pușkiniene (lucru care a fost considerat mai apoi de rău augur, întrucît a făcut din *Vii* un fel de basm pentru copii – apariția micilor demoni chemați de vrăjitoare în ajutor, în ultima noapte –, în pofida numeroaselor reușite scenografice, de pionierat pentru vremea respectivă).

Nuvela lui Gogol pune în discuție cîteva subiecte mitologice foarte populare, prezența demonului atotputernic *Vii* și veghea vrăjitoarei, malefice și după moarte (motivul pe care l-am numit al destruirii).

¹ K. Mociulski, *Gogol. Soloviov. Dostoievski*, Moscova, 1995, p.8-10.

² *Idem*, p.26.

1. Vii

În mitologia rusă, Vii este un stăpân al lumii morților, a cărui privire ucidea orice om și incendia satele și orașele, transformându-le în cenușă¹. Privirea lui ucigătoare era acoperită de pleoape (rus. *veki*, de la care poate veni numele) și de niște gene/ sprâncene enorme (ucr. *vija*, *vijka*, bel. *veika* – geană). Dimensiunile impresionante ale genelor și sprâncenelor trimitte, fără îndoială, la vârsta imemorială a duhului, făptură extraordinară ce face imposibilă apropierea de oamenii de rînd. În alte versiuni, era considerat un fel de judecător al morților, legat de moartea sezonieră a naturii, pe perioada iernii. Uneori era considerat cel ce le trimitea oamenilor coșmaruri nocturne, vedenii și tot felul de năzăriri². Vii este instituția demonică supremă, pe care vrăjitoarea moartă o cheamă în ajutor, cînd puterile ei se dovedesc slabe:

„– Aduceți-l pe Vii³! Mergeți de-l aduceți pe Vii!”, răsunară într-un târziu vorbele moartei... Și deodată o mare liniște învălui biserica; doar în depărtare se auziră urlete de lupi și curînd după aceea, pași grei răsunară în lăcașul sfînt; Homa privi cu coada ochiului și văzu că dihaniile aduc cu ele un omuleț vînjos și greoi la mișcări, plin de sus până jos de pămînt negru. Măinile și picioarele lui, acoperite și ele de pămînt, ieșeau la iveală aidoma unor rădăcini tari și vînjoase. Călca greu, împiedicându-se mereu. Pleoapele lui lungi atârnavă până la pămînt. Homa văzu îngrozit că fața omulețului era de fier. Dihaniile îl aduseră de subsuori, până la locul unde stătea Homa. „– Ridicați-mi pleoapele: nu văd nimic!”, rosti Vii cu un glas ce venea parcă de sub pămînt. Și atunci toată droaia de pocitanii se repezi să-i ridice pleoapele. „Nu te uita”, îi șopti o voce lăuntrică filozofului. Dar omul nu se putu stăpâni și... privi. „– Iată-!!!” strigă deodată Vii, arătându-l cu degetul său de fier!... și toate spurcăciunile, câte erau acolo, tăbărâră asupra filozofului. Acesta se prăvăli grămadă la pămînt și în aceeași clipă își dădu duhul de spaimă. Tot atunci se auzi și cântecul cocoșului. Era al doilea; pe cel dintâi nu-l băgaseră de seamă duhurile. Speriate, se năpustiră care cum putură spre ferestre și ușă, ca să iasă cât mai degrabă afară, dar până aici le-a fost: au rămas încremenite chiar acolo, în ușă și în ferestre. Preotul, care venise tocmai la biserică, rămase locului cînd văzu o astfel de spurcare a sfîntului lăcaș și nu îndrăzni să citească într-însul slujba de îngropăciune. Și biserica rămase pe vecii vecilor cu pocitanii necurate împietrite în ferestre și în ușă; în jurul ei crescuseră o pădure sălbatică, rădăcini, buruieni, mărciniș, și astăzi nimeni n-ar mai putea găsi drumul spre ea...⁴

¹ Elena Gruško, Iuri Medvedev, *Slovar' slavjanskoj mifologii*, Nijni Novgorod, 1996, V.V. Slaščiov, *Sravnitel'naja charakteristika personazej ukrainskoj narodnoj demonologii i demonologičeskich personazej serbov, černogorcev, chorvatov, musliman*, Moscova, 1992.

² *Mify drevnego mira*, Sankt-Petersburg, 1995.

³ Într-o notă, scriitorul spune: „Vii este o plăsmuire uriașă a imaginației poporului. Acesta e numele pe care malorossienii îl dau mai-marelui spiridușilor” (N.V. Gogol, *Vii*, în vol. *Mirgorod*, Editura pentru literatură universală, București, 1966, p.181).

⁴ *Idem*, p.222.

2. Întrecerea vrăjitorilor

Cel de-al doilea motiv mitologic din nuvela lui Gogol îl reprezintă întrecerea vrăjitorilor sau, mai bine zis, al unui vrăjitor și al unui novice care, de cele mai multe ori, se dovedește mai puternic decât adversarul său experimentat.

La Gogol însă seminaristul se dovedește a nu fi un adversar pe măsură al vrăjitoarei, care, neobținând în prima întâlnire victoria în confruntarea directă, va fi condamnat în cele din urmă la moarte. Am putea spune că eroului i se mai o da șansă, atunci când e ales să o vegheze pe vrăjitoarea moartă, dar lipsa lui de credință, ezitățile constante duc la înfrângerea lui.

Vom analiza în rândurile acest motiv ce apare în nuvela care constituie una dintre puținele capodopere ale literaturii fantastice. Motivul întrecerii celor doi inițiați este anunțat chiar de la început: eroii povestirii sunt un seminarist (deci, un viitor exorcist) și o vrăjitoare care, la această primă întâlnire are înfățișarea unei bătrâne decrepite. Spre deosebire de basmele în care apare motivul destrigării sub forma lecturii rituale, între cei doi eroi se stabilește o relație confuză înainte de momentul morții vrăjitoarei. Instabilitatea emoțională a tânărului este speculată de vrăjitoare, care îl antrenează pe acesta într-un complicat joc sexual, ipostaziat de zbor (motivul inversat al „calului dracului”, cf. și în literatura română, la Caragiale):

Filozoful voi s-o îmbrâncească cât colo, dar văzut cu uimire că mâinile-i sunt țepene și nici picioarele nu le mai poate mișca; își dădu seama îngrozit că nu-i în stare să scoată nici un sunet: vorbele i se grămădeau nerostite pe buze. Auzea doar bătăile năvalnice ale inimii lui. Apoi văzu că bătrâna se apropie de dânsul, îi așează mâinile cruciș pe piept, îi pleacă fruntea, sare în spinarea lui cu repeziciunea unei pisici, îl lovește cu mătura-n coastă și... o porni în goană săltând în mers ca un cal de călărie, ducând-o pe bătrână în cârcă. Toate astea se petrecură atât de iute, încât filozoful de-abia a putut să-și dea seama ce-i cu dânsul și se apucă cu amândouă mâinile de genunchi, cu gândul să-și oprească în loc picioarele. Dar spre marea lui uimire, ele se ridicau împotriva voinței lui și făceau niște copci mai ceva decât un armăsar caucazian. De-abia când lăsară în urmă cătunul și în față li se așternu o luncă întinsă, iar ceva mai încolo, codrul negru ca tăciunele, filozoful își zise: „Ehei! Păi asta-i vrăjitoare!”¹.

Descumpănirea eroului este un prilej de slăbiciune speculat de vrăjitoare. După ce încearcă să se convingă că este victima unei iluzionări a simțurilor, seminaristul, preț de o clipă (dar care i-a marcat destinul), face concesii adevăratei credințe. El obține într-adevăr victoria asupra vrăjitoarei (mai bine zis, moartea trupului ei), fără a fi vorba de un triumf în toată legea:

Vede el oare cu adevărat astea, ori ba? Sunt aieva ori în vis? Dar acolo ce-i? E vântul ori o muzică? Un clinchet răsună, se înalță, sporește și i se înfinge-n suflet ca un tril

¹ *Ibidem*, p.189-190.

dureros de pătrunzător... „Ce-i asta?” se-ntreba Homa Brut pe când alerga nebunește înainte, cu ochii ațintiți în jos. Sudoarea îi curgea șiroaie pe trup. Încea un simțământ dulce și drăcesc în același timp; un fel de încântare tăioasă ce-l umplea de-o spaimă chinuitoare. Adeseori i se părea că nu mai are deloc inimă, și atunci ducea iute mâna la piept, plin de frică. Vlăguit și descumpănit, flăcăul începu să-și amintească toate rugăciunile pe care le știa. Spuse în gând, unul după altul, toate descântecele împotriva duhurilor rele și deodată simți un fel de ușurare; pasul i se domoli din ce în ce, iar vrăjitoarea din cărca lui își mai slăbi strânsoarea... Iarba deasă a luncii îi atingea iar picioarele și nu mai vedea printre firele ei nimic neobișnuit. Secera luminoasă a lunii strălucea din nou pe cer. „Stai că-ți arăt eu ție!” gândi filozoful Homa Brut și începu să-și rostească descântecele aproape cu voce tare. În cele din urmă sări cu iuțeala fulgerului de sub babă și se urcă în spatele ei. Bătrâna o luă la goană cu pașii ei mărunți și fugi atât de iute încât călărețul abia de-și putea trage sufletul. Pământul luneca nebunește sub ei. Împrejurimile se vedeau limpede la lumina lunii, cu toate că era știrbită. Văile erau netezi. Dar toate astea, din pricina iuțelii, treceau doar o clipă pe dinaintea ochilor filozofului într-o învălmășeală neînțeleasă. Apoi flăcăul apucă de jos o scurtătură ce zăcea în drum și începu să ciomăgească bătrâna din toate puterile. Baba slobozea răcnete sălbatice; dintru început erau pline de mânie și amenințări, apoi tot mai potolite, mai dulci, mai curate, până ce se stinseră aproape de tot și se auzeau doar ca clinchetul slab al unor clopoței de argint ce-i pătrundeau până-n suflet; deodată un gând îi trecu fără voie prin minte: să fie asta cu adevărat o bătrână? „Aoleu, nu mai pot!”, rosti chiar atunci vrăjitoarea, secătuită de puteri și se prăbuși la pământ. Flăcăul se ridică în picioare și o privi drept în ochi. Zorile rumene se aprindeau pe cer și în depărtare străluceau falnic clopotnițele de aur ale bisericilor din Kiev. În fața lui zăcea la pământ o față nespus de frumoasă, cu părul bogat, strâns într-o coadă pe jumătate despletită și cu gene lungi, ca niște săgeți. Fără să mai știe de ea, își aruncase în lături brațele-i albe și gema înălțând spre cer ochii plini de lacrimi...¹.

Adevărata luptă dintre cei doi nu a fost însă acesta. Ea se va da mai târziu, abia după ce vrăjitoarea, înfrântă în lumea umanului, îl provoacă definitiv pe tînăr, pentru a-și confrunta puterile și pentru a obține răzburarea.

3. Destrigoirea

Ultimul și, am spune, cel mai important motiv întâlnit aici îl reprezintă destrigoirea. Pacticile apotropaice de alungare de spiritului cel rău ce pune stăpînire pe sufletului unui mort, fie el și necurat, care cochetase încă din timpul vieții cu forțele răului, este destul de răspîndit în mitologia slavilor de răsărit, dar la ucraineni este cel mai bine reprezentat.

¹ *Idem*, p.191-192.

În povestea rusească *Domnița fără cap*¹, de exemplu, o fată de împărat vrăjitoare, după ce muri și fu îngropată în biserică, fu păzită de un băiat de popă, care, trei nopți de-a rândul, citi psalmi peste coșciug. Către miezul nopții domnița ieși din coșciug și se repezi la băiat să-l înghiță, dar nu putu pătrunde în cercul tras de dânsul. Dimineața, când veni împăratul, găsi coșciugul deschis și pe domnița cu fața răsturnată. Aflând de cele întâmplare, el porunci să se înfigă un par de plop în pieptul fiicei sale și să-i arunce cadavrul într-o groapă...².

Motivul vegherii rituale a vrăjitoarei timp de trei nopți este întâlnit și la alte popoare (la germani, există o legendă în cronica din Nürnberg, de la 1493³). Am văzut, există numeroase credințe care vorbesc despre moartea grea a vrăjitorilor. Însă, se spune, dacă aceștia ajung în biserică (fie și în timpul vieții) și preotul apucă să facă asupra lor semnul crucii, ei își pierd puterea demonică⁴. În acest sens poate fi înțeleasă și opoziția vehementă a vrăjitoarelor „moarte”, depuse în biserică la lăsarea serii. De fapt, conform tradiției, fiecare înmormântare se făcea „după amiaza, și anume iarna între două și cinci, iar vara între două și șapte”. Aceasta deoarece „se temeau că sufletul repauzatului, pe când se află soarele în urcare, lesne ar putea să apuce pe căi răsucite și să cadă apoi jertfă vreunui strigoi rătăcitor”⁵.

Mitologia rusă a dezvoltat acest motiv al practicii de destrigoire prin intermediul lecturii rituale a Cărții Sfinte. Se apela la acest procedeu când se știa că mortul fusese strigoi viu, adică vrăjitor, și, prin urmare putea face mult rău semenilor și după moarte. În unele variante, actul ritual al citirii este resimțit având o anumită nuanță punitivă: nu citește oricine, ci o persoană anume, hotărâtă de vrăjitor înainte de a muri. Într-un alt basm rusec, fata-vrăjitoare i-a poruncit logodnicului să-i citească la căpătâi psaltirea, când va muri. În prima noapte, când tânărul citea, fata s-a ridicat din sicriu și l-a lovit cu cartea. Sfătuit de un bătrân, el ia cu sine a doua seară o măsură de semințe de mac, a doua seară două măsuri de nisip pentru a da de lucru dracilor care au năpădit biserica.

Episodul descris în subcapitolul de mai sus părea încheiat, dar povestea continuă. Nu trecu mult după această confruntare cu vrăjitoarea și se răspândi zvonul cum că fata unuia dintre sotnicii cei mai de vază, al cărui sat se afla ca la vreo cincizeci de verste de Kiev, s-a întors într-o zi de la plimbare bătută măr, încât abia de s-a mai putut târî până la casa părintească și că se află acum pe patul de moarte; se mai zicea că dorința vădită de ea, înainte de a-și da sufletul, a fost ca ruga din ceasul de pe urmă,

¹ A.N. Afanasiev, VI, nr. 66.

² Lazăr Șăineanu, *Basmele române în comparațiune cu legendele antice clasice și în legătură cu basmele popoarelor învecinate și ale tuturor popoarelor romanice*, Ed. Minerva, București, 1978, p.567.

³ Cf. N.F. Sumțov, *Paralleli k povesti N.V. Gogolja „Vij”*, „Kievskaja starina”, t. XXXVI, 1892.

⁴ S.A. Tokarev (red.), *Mify narodov mira. Enciklopedija*, I, 1991-1992, p.196.

⁵ Simion Florea Marian, *Înmormântarea la români. Studiu etnografic*, Ed. Grai și suflet – Fundația culturală română, București, 1995, p. 163.

precum și toate moliftele vreme de trei zile după obștescul ei sfârșit să fie citite de unul dintre bursacii din Kiev, pe nume Homa Brut.

Și acum se desfășoară episodul care ne interesează, cel al vegherii rituale. În momentul solicitării sale, eroul nu avea idee cine era mortul pe care trebuia să-l păzească. În clipa când a ajuns în satul cu pricina și a fost introdus în biserică pentru a face cunoștință cu locul exorcizării, a recunoscut-o în răposată pe vrăjitoarea cu care făcuse „zborul” magic. Și momentul este crucial în desfășurarea ulterioară a evenimentelor, deoarece constituie un nou pas în decăderea morală a personajului; cea de-a doua ezitare este mai puternică decât prima „concesie” pe care i-a făcut-o vrăjitoarei în timpul zborului, deoarece din acest moment el nu se mai poate apăra nici pe sine, nemaifiind vorba de apărarea/exorcizarea sufletului vrăjitoarei, fiind incapabil de a conștientiza pericolul ce-l pândea:

– De ce m-aș teme? rosti el. Un om viu n-are cum să pătrundă încoace; cât despre morți sau strigoi, cunosc eu niște rugăciuni pe care dacă le rostesc, n-or să mă atingă nici măcar cu un deget. Nu-i nimic! mai zise el o dată și dădu cu nepăsare din mână. Acum să citim!

Când trecu pe lângă strană, văzu câteva legături de lumânări.

– Asta-i bine, gândi filozoful: o să le aprind prin toată biserica de o să fie lumină ca ziua. Păcat numai că nu-i chip să fumezi o pipă în lăcașul domnului! Și zicând așa, se apucă să lipească lumânările de ceară pe toate ieșiturile, pe analoghion și în fața icoanelor, fără să le cruțe câtuși de puțin și curând toată biserica se umplu de lumină. Numai sus, lângă boltă, întunericul se înteti și mai tare, și chipurile întunecate ale sfinților priveau acum și mai aspru din ramele lor străvechi, cioplite, pe care mai luceau încă ici-colo urme de poleială. Apoi filozoful se apropie de coșciug, privi cu sfială chipul moartei și... Tresări închizând ochii: atât de strălucitoare și înspăimântătoare totodată era frumusețea ei¹.

Ispitirea treptată la care este supus eroul marchează gradarea decăderii lui, care este exprimată și, în plan psihologic, de instaurarea puternicului sentiment de teamă, care se transformă treptat în groază:

Homa își întoarse privirile în altă parte și dădu să se depărteze, dar, îmboldit de o dorință ciudată, potrivnică voinței lui, o dorință dintre acelea care nu-l slăbesc pe om mai cu seamă când e cuprins de teamă, nu se mai putu împotrivi și mai privi o dată, înainte de plecare, se înfioră din nou, și o mai privi iar... Într-adevăr: frumusețea prea strălucitoare a moartei părea înspăimântătoare... Poate dacă chipul ei ar fi fost urât, el n-ar fi semănat în sufletul omului o teamă atât de grozavă. Dar trăsăturile ei n-aveau nimic șters, tulbure sau mort. Nu! Ele trăiau și filozofului i se părea că fata îl privește cu ochii ei închiși. I se păru chiar că de sub geana ochiului drept i se rostogolește o lacrimă, dar de cum se prelinse pe obraz, văzu limpede că este o picătură de sânge. Atunci se depărtă grăbit înspre strană, deschise cartea și ca să se îmbărbăteze și mai mult, începu

¹ Citatele care se dau în continuare sînt din Gogol, *op.cit.*, p.210-222.

să citească tare, cu o voce cât se poate de răsunătoare, ce înfioră pereții de lemn ai bisericii, de mult tăcuți și surzi... Glasul lui gros și plin cădea singuratic, fără răsunet în liniștea moartă, și părea străin până și cititorului. „De ce m-aș teme? își spunea filozoful, citind întruna. Că doar n-o să se scoale din coșciugul ei de teama cuvântului domnului. Las' să zacă liniștită! Și-apoi ce fel de cazac aș mai fi și eu dacă m-aș lăsa copleșit de spaimă!”. Cu toate astea, de câte ori întorcea câte o pagină, trăgea cu coada ochiului spre coșciug și un glas tainic îi șoptea la ureche: „Uite-acuși, acuși o să se scoale! Acuși o să se ridice! Acuși o să se arate din racla ei!”. Coșciugul însă rămânea nemișcat. Doamne, de s-ar auzi măcar un zgomot, un foșnet de ființă vie, un țârâit de greier într-un colț... Arareori fâșâia slab o lumânare îndepărtată sau plescăia surd câte o picătură de ceară, căzută de sus, pe podea. „Ce-ar fi să se ridice?” Și moarta își înălță puțin capul... Filozoful îi aruncă o căutătură înnebunită de groază și se frecă la ochi. Dar fata parcă nici nu mai era culcată, ci ședea în racla ei!... Omul își întoarse o clipă privirile aiurea, dar și le aținti din nou asupra coșciugului. Moarta se sculase și mergea acum prin biserică cu ochii închiși, desfăcându-și într-una brațele de parcă ar fi vrut să prindă pe cineva în strânsoarea lor.

Fragmentul este memorabil și prin complexitatea descrierii contactului cu mortul ce revine la viață. Eroul este într-un fel un complice al vrăjitoarei moarte, care o poate ajuta să-și perpetueze puterea. De ce nu, poate că el a fost ales de aceasta pentru a-i transmite puterile nefaste, din cauza înclinării pe care seminaristul a avut-o către personajul demonic. Să nu uităm, totuși, că într-un acces de groază, tânărul seminarist a omorât-o totuși pe vrăjitoare, și veghea rituală a fost pentru aceasta doar un prilej de răzbunare pe criminal. Deosebit de interesantă este aici cecitatea, ca element definitoriu în reprezentarea morților:

Se îndrepta spre el! Cuprins de spaimă, filozoful trase în jurul său un cerc. Apoi începu să citească rugăciuni, cu multă greutate, și să rostească descântece învățate de la un călugăr care în toată viața lui avusese de-a face cu vrăjitoare și duhuri necurate. Moarta se opri chiar la marginea cercului, dar se vedea bine că nu are putere să pășească dincolo de marginea ceea; acum era vânăta la față, ca orice om mort de câteva zile. Homa nu îndrăznea s-o privească. Era îngrozitoare la vedere...

Deodată moarta începu să clănțane din dinți și își căscă ochii stinși. Dar nu zări nimic și atunci, cuprinsă de o mânie oarbă, care se zugrăvi pe fața ei tremurătoare, se întoarse în altă parte și desfăcându-și iar brațele, cuprinse cu ele fiecare stâlp al bisericii, fiecare ieșitură, nădăjduind să-l prindă pe Homa. În cele din urmă se opri locului, amenință cu degetul și se culcă înapoi în coșciugul ei.

Dar filozoful nu-și putea veni în fire și arunca priviri pline de spaimă spre lăcașul îngust al strigoaicei. Deodată, coșciugul se clinti din loc și porni să zboare, șuierând prin toată biserica, spintecând văzduhul în toate părțile. Homa îl vedea aproape deasupra capului său, dar, în același timp, își dădea seama că nu poate atinge locul încercuit și rostea cu și mai mult foc descântecele. Coșciugul se trânti apoi cu zgomot în mijlocul bisericii și rămase nemișcat. Trupul neînsuflețit al fetei se ivi iar dintr-însul, vânat-verde. Dar în

aceeași clipă răsună în departare cântatul cocoșului și moarta se lăsă iar în sicriu și prăbuși capacul deasupra ei...

Practicile apotropaice utilizate de tânăr, și care, în condițiile performării lor pe fondul credinței în efectul pozitiv al lor, sunt în primul rând tragerea cercului magic (al cărui efect benefic este subliniat în ambele atacuri ale vrăjitoarei), descântecul și cititul ritual. Dar nici una dintre ele nu este suficientă pentru a bloca descărcarea negativă de putere a vrăjitoarei, și numai cântatul cocoșilor este cel care pune capăt reprizei de teroare. În seara următoare seminaristul își face mai mult curaj, continuând să creadă, pentru a treia oară, că este victima unei iluzionări. Lipsa credinței la un apărător tradițional al acesteia (în calitate de viitor preot) este sancționată drastic:

– Ei, minunăția asta n-o să mă mai minuneze și-n seara asta, rosti dânsul cu voce tare. Prima oară, nu zic, m-am speriat!... Așa e, zău! Numai prima oară te cam bagă-n sperieți una ca asta! Pe urmă însă nu te mai temi! Nu te mai temi de loc!

Apoi se urcă repede în strană, trase în jurul lui un cerc, rosti câteva descântece și porni să citească cu glas tare, hotărât să nu-și mai înalțe privirile de pe carte și să nu ia nimic în seamă. Citi așa vreme cam de un ceas și simți că-l răzbește oboseala și-l podidește și tusea. Atunci scoase din buzunar punga cu tutun (este vorba de un gest de impietate, de profanare a lăcașului Domnului, care a fost intenționat și în prima seară, care este o marcă a ispitei la care era supus eroul – n. n. A.O.), dar, înainte de a duce praful la nas, aruncă o căutătură sfioasă înspre sicriu. Și deodată inima i se opri de a mai bate!

Moarta sătea acolo, în fața lui, chiar pe marginea cercului și-l privea ținând cu ochii ei stinși, înverziți. Bursacul se cutremură și un fior de gheață îi străbătu mădularele. Își plecă repede privirile asupra cărții sfinte și începu iar să citească rugăciuni și descântece, mai tare ca înainte, dar auzi limpede cum moarta clănțane din dinți și își desface brațele căutând să-l apuce în strânsoarea lor. Atunci privi sfios cu coada ochiului și văzu că strigoiul nu-l poate ajunge pe locul unde stătea el; pesemne că nu putea să-l zărească... Deodată, moarta scoase un fel de mârâit înăbușit și porni apoi să rostească vorbe înspăimântătoare, cu buzele ei lipsite de viață; și vorbele acelea bolboroseau hârâit, ca smoala care dă în clocot. Ce voiau să zică – asta nu știa s-o tâlmăcească, dar simțea în ele ceva plin de groază. Și filozoful înnebunit de spaimă înțelese că rostește descântece.

În acest moment se produce o a doua secvență a întrecerii puterilor celor doi protagoniști. Credința seminaristului este pusă și mai mult la încercare, și înverșunarea cu care își rostește descântecul nu are sorți de izbândă decât în contextul vestirii zorilor de către cântatul cocoșilor:

De pe urma vorbelor ei, un suflu de vânt se stârni în biserică și se auzi un foșnet de aripi fără număr... Aripi nevăzute izbeau geamurile bisericii și cercevelele lor de fier, gheare puternice scrijeleau fierul cu scârțâitul pătrunzător... Părea că o putere nemăsurată căuta

să spargă ușa și să dea năvală înăuntru. Inima filozofului bătea să se spargă. Cu ochii închiși și pleoapele strânse tare, rostea fără să se oprească descântece și rugăciuni. În cele din urmă se auzi un șuierat în departare: era cântecul cocoșului din sat. Omul se opri din citit, sleit de puteri și își mai trase sufletul...

După primele două confruntări se putea observa că șansele tânărului erau minime (salvarea îi venise din afară; fără să mai punem la socoteală augmentarea groazei, al cărei semn exterior era părul care-i albise). Noaptea a treia era, evident, hotărâtoare, și sosirea ei era însoțită de semne prevestitoare ale descărcării de forțe nefaste asupra localității respective: „... Noaptea era de spaimă: în depărtare urlau lupii adunați în haită și până și lătratul câinilor avea ceva înspăimântător. «– Parcă n-ar fi un lup, ci altceva...»”. Întâlnirea finală reprezintă o culminare a furiei vrăjitoarei și a neputinței seminaristului de a ține piept alaiului demonic:

Dar deodată... în liniștea bisericii..., capacul de fier al coșciugului plesni cu zgomot și moarta se ridică! Arăta și mai înspăimântător decât prima oară. Dinții îi clănțăneau cu putere, buzele începură să i se schimonosească și descântece înfricoșătoare porniră o dată cu țipete neomenești... Un vârtej nebun se stârni în biserică. Icoanele se prăbușiră la pământ și geamurile sparte căzură jos în mii de țândări. Apoi ușa ieși din țâțâni și o mulțime fără număr de pocitanii înfiorătoare năvăliră în lăcașul domnului. Fâlfăitul înfiorător al aripilor lor și scrijelitul ghearelor umplu toată biserică. Hoarda asta zbura și cotrobăia pretutindeni, căutându-l pe filozof. Până și cel de pe urmă abur de băătură se risipi din capul lui Homa. Își făcu cruce și spunea rugăciuni la întâmplare. Dar în același timp auzea cum se frământă în jurul lui necuratul, mai mai să-l atingă cu capetele aripilor și ale cozilor sale scârboase. De privit, n-avea îndrăzneală să privească pocitaniile; vedea numai o arătare uriașă, de-a lungul unui perete întreg, cu părul încâlcit care o acoperea ca o pădure; prin pânza de păr sticleau doi ochi îngrozitori de sub sprâncenele ridicate puțin în sus. Deasupra dihaniei, în aer, se ținea ceva ca o bășică uriașă cu mii de clești și ace de scorpion, răsfirate în toate părțile. Bucăți de pământ negru atârnav de clești și toate astea cătau țintă spre el, băjbăiau după el, dar nu puteau să-l vadă, înconjurat cum era de cercul lui magic.

În final, lipsa de fermitate a credinței, alături de încălcarea preceptelor esențiale impuse de tradiție (seminaristul a nesocotit până și glasul ce-l avertiza să nu se uite la arătările ce-l agresau; să nu uităm că răspunsul la provocările demonilor, fie că erau auditive sau vizuale, era o condiție indispensabilă ce trebuia îndeplinită în timpul veghei rituale, dar și, în general, în timpul întâlnirii cu demonii) i-au adus eroului un sfârșit tragic. Și, ca să încheiem cu cuvintele pe care le rostea în finalul povestirii unul din personaje, „eu știu de ce a murit: pentru că i-a fost teamă. De nu s-ar fi speriat, vrăjitoarea n-ar fi putut să-i vie de hac”.